Review of Research

UGC APPROVED

International Online Multidisciplinary Journal

Volume - 7 | Issue - 7 | April - 2018

5.2331(UIF) 2249-894X

आर. एम. हेयरप्रणित आदेशवाद आणि सार्वत्रिकता : एक चिकित्सा

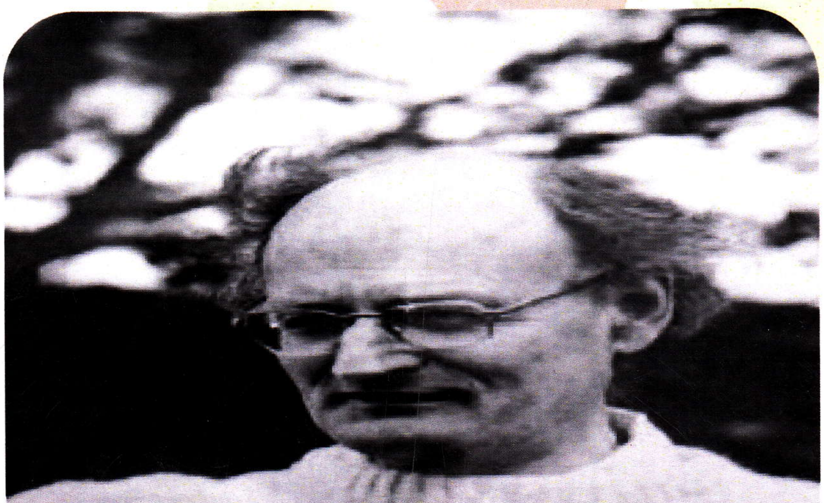

डॉ. नरेंद्र व. रघटाटे

डॉ.नरेंद्र व. रघटाटे

सहाय्यक प्राध्यापक. , श्री बिंझाणी नगर महा. नागपूर.

प्रस्तावना : आर. एम. हेयर संपुर्ण नीतिच्या भाषेला आदेशात्मक भाषेचा एक प्रकार असल्याचे मानतात, जी वर्णनात्मक किंवा वस्तुस्थितिविषयक भाषेपेक्षा भिन्न असते. याच कारणाने आदेशात्मकतेवर आधारीत नैतिक शब्द तथा निर्णयाच्या अर्थाचे स्पष्टिकरण केले जाते. नीतिच्या भाषेचा संबंध प्रत्यक्षपणे मानवी

Editor - In - Chief - Ashok Yakkaldevi

International Online Multidisciplinary Journal
REVIEW OF RESEARCH
ISSN NO: 2249-894X

Review of Research (ROR) Journal is an Online International Multidisciplinary Research Journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the Editorial Board. Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

OUR CHIEF EDITORS

India

Ashok Yakkaldevi

Iran

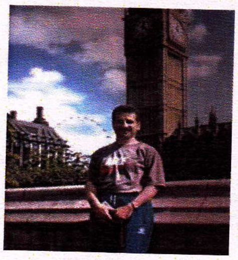

Bijan Goodarzi

Bucharest

Ecaterina

Sri-lanka

Perera

Associate Editors

Dr. T. Manichander

Sanjeev Kumar Mishra

Associated and Indexed, India

OPEN J- GATE

- International Scientific Journal
- Consortium Scientific
- Google Scholar
- DOAJ
- EBSCO
- Index Copernicus
- Academic Journal Database
- Publication Index
- Scientific Research Database
- Recent Science Index
- Scholarly Journals Index
- Directory of Academic Resources
- Elite Scientific Journals Archive
- Current Index to Scholarly Journals
- Digital Journal Database
- Contemporary Research Index
- Mercyhurst University
- Western Technological Seminary,
- Holland
- Washington University

International Online Multidisciplinary Journal

Review of Research

Save Tree, Save Paper, Save World

ISSN NO:- 2249-894X Impact Factor : 5.2331(UIF) Vol.- 7, Issue - 7, April-2018

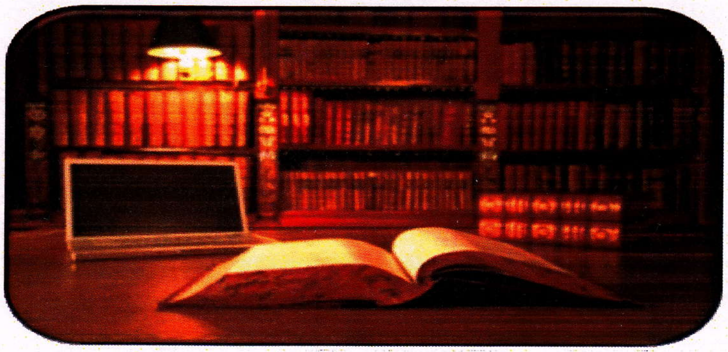

Sr. No	Title And Name Of The Author (S)	Page No
1	१९९० नंतरच्या राजकीय परिस्थितीचे समकालीन मराठी कादंबरीतून आलेले चित्रण डॉ. दिलीप यू. काकडे	1
2	भारत की वित्तीय संस्थाओं में राजभाषा हिन्दी का प्रयोग (बैंक)एवम समस्याओं का अध्ययन Dr. Mohammad Mazid Mia	4
3	सम्राट कनिष्काच्या काळातील बौद्ध कलेचा विकास प्रा. डॉ. सुरवसे एन. पी.	12
4	आर. एम. हेयरप्रणित आदेशवाद आणि सार्वत्रिकता : एक चिकित्सा डॉ.नरेंद्र व. रघटाटे	15
5	सुर्यबाला के कथा साहित्य में चित्रित महानगरीय जीवनबोध संध्या धा. धुले	18
6	ॲट्रॉसिटी द गेम ऑफ मॅन्युप्युलेशन Dr. Tushar Nikalje	21
7	यशवंतराव होळकर व इंग्रजविरोधी संघ : एक वास्तविकता कु. अश्विनी एस. अतकरी	25

REVIEW OF RESEARCH
IMPACT FACTOR : 5.2331 (UIF) UGC APPROVED JOURNAL NO. 48514 ISSN: 2249-894X
VOLUME - 7 | ISSUE - 7 | APRIL - 2018

आर. एम. हेयरप्रणित आदेशवाद आणि सार्वत्रिकता : एक चिकित्सा

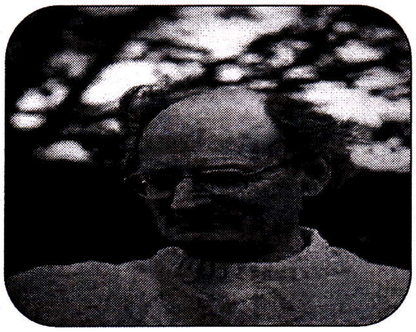

डॉ. नरेंद्र व. रघटाटे
सहाय्यक प्राध्यापक. , श्री बिंझाणी नगर महा. नागपूर.

प्रस्तावना :

आर. एम. हेयर संपुर्ण नीतिच्या भाषेला आदेशात्मक भाषेचा एक प्रकार असल्याचे मानतात, जी वर्णनात्मक किंवा वस्तुस्थितिविषयक भाषेपेक्षा भिन्न असते. याच कारणाने आदेशात्मकतेवर आधारीत नैतिक शब्द तथा निर्णयाच्या अर्थाचे स्पष्टिकरण केले जाते. नीतिच्या भाषेचा संबंध प्रत्यक्षपणे मानवी आचरणाशी असतो. त्यांचा विचार आहे की, आदेशात्मक भाषेचे क्षेत्र फार व्यापक आहे ज्याच्या अंतर्गत अज्ञार्थक वाक्य, न–नैतिक मूल्यात्मक निवेदन आणि नैतिक निर्णय यांचा समावेश होतो. आदेशात्मकता अर्थात कोणाला काही करणे किंवा न करण्यासाठी म्हणणे किंवा त्याचे मार्गदर्शन करणे– या भाषेच्या या सर्व रूपांची मुलभूत वैशिष्ट्ये आहेत. 'लँग्वेज ऑफ मॉरल्स' या पुस्तकात आदेशात्मक भाषेच्या वरील सर्व स्वरूप आणि वस्तुस्थितीविषयक भाषेशी त्याची संबंधाचा याचे विस्तृत विवेच केलेले आढळते.

एखाद्या व्यक्तीने कोणती नैतिक तत्त्वे स्वीकारली आहेत या प्रश्नांचे उत्तर तो काय करतो, त्याचे आचरण कोणत्या प्रकारचे आहे याचे अध्ययन करून मिळू शकते. म्हणजेच व्यक्तीचे आचरण हे त्याने कोणत्या नैतिक तत्त्वाचा स्वीकार केलेला आहे यावरून कळते. या भाषेद्वारा एखाद्याने कोणत्या परिस्थितीस कसे वागावे, कोणती कृती करावी किंवा कोणती कृती करू नये यासंबंधीचे मार्गदर्शन करण्यात येते. आचरणविषयक प्रश्न आणि नैतिक तत्त्वे यांचा संबंध मानवी आचरणाशीच असतो. नीतिची भाषा ही आदेशपर भाषेचाच एक प्रकार ठरते. म्हणून ज्या भाषेतून या समस्या मांडण्यात येतात त्या भाषेचे स्वरूप समजावून घेणे नितांत गरजेचे ठरते.

'लँग्वेज ऑफ मॉरल्स' या हेयरच्या ग्रंथाचा नीतिशास्त्राशी साक्षात संबंध नाही. भाषेच्या एका सामान्य कार्याची तार्किक लक्षणे कोणती याचीच चर्चा ते मुख्यतः करीत असतात. नैतिक कार्य हे त्या सामान्य कार्याचा एक उपप्रकारच आहे. हेयरचे दुसरे पुस्तक 'फ्रिडम एंड रिजन' जे 1963 मध्ये प्रसिध्द झाले. यात तो असे सांगतो की, जे खास करून नैतिक आदेश असतात त्यांच्या ठिकाणी सार्वत्रिक होण्याची क्षमता असली पाहिजे. एखादी कृती नैतिक दृष्ट्या चांगली आहे या कारणाकरिता तुम्ही ती करावी असा आदेष मी देत असेल तर समान परिस्थितीत तुम्ही अथवा इतर कोणीही ती कृती पुनः करावी अशी बाजू मला घेता आली पाहिजे.

नैतिक निर्णयाचे प्रथम तत्त्व –आदेशात्मक– या व्यतिरिक्त या निर्णयाचे एक अन्य महत्वपूर्ण तत्त्व –सार्वत्रिकता– याचा विचार येथे करणार आहो. हेयर, नीतिच्या भाषेला मुख्यतः आदेशात्मक मानतात तसेच आज्ञा, आदेश, मार्गदर्शन करणे हा त्याचा प्राथमिक अर्थ व त्याचे वर्णन करणे हा दुय्यम अर्थ ते मानतात. तसेच वर्णनात्मक अर्थावरच त्याची सार्वत्रिकता ही अवलंबून असते. तसेच वर्णनात्मक अर्थ हा गौण असला तरी तो कधीही अनुपस्थित नसतो. म्हणून संपूर्ण नीतिची भाषा ही सार्वत्रिक असते असे त्यांचे मत आहे. त्यांच्या विचारानुसार हाच वर्णनात्मक अर्थ नैतिक निर्णयांना खरोखरीच 'सार्वत्रिक' निर्णय बनवितो. वर्णनात्मक अर्थानुरूपच सार्वत्रिकतेचे अस्तित्व असते. आदेशात्मकते सारखेच सार्वत्रिकता सुध्दा या निर्णयांचे अनिवार्य स्वरूप आहे, ज्याच्या अभावात यांना नैतिक निर्णय म्हटल्या जाऊ शकत नाही. म्हणजेच नैतिक निर्णयाकरिता ही दोन तत्त्वे महत्वाची असतात. जेव्हा हेयर एखाद्या निर्णयाला 'सार्वत्रिक निर्णय' म्हणतो तेव्हा त्याचा तात्पर्य हाच होय की, तो निर्णय सारख्या परिस्थितीमध्ये सर्वच सारख्या वस्तूंवर कोणत्याही अपवादाशिवाय अनिवार्यतः लागू होतो. या दृष्टिकोणातून वर्णनात्मक निर्णय तथा नैतिक निर्णयात कोणतेही अंतर नाही कारण दोन्हीही सारख्याच रूपात सार्वत्रिक निर्णय होत. वस्तुतः सार्वत्रिकते संबंधी हयाच वैशिष्ट्यामुळे आपण सारख्या गुणांनी युक्त दोन व्यक्तींपैकी एकाला चांगला आणि दुसऱ्याला वाईट किंवा दोन सारख्या कर्मांपैकी एकाला योग्य आणि दुसऱ्या कर्माला अयोग्य म्हणू शकत नाही. जर असे केले तर आपल्या निवेदनात तार्किक विसंगती उत्पन्न होणे अनिवार्य आहे. याचे कारण हे आहे की सार्वत्रिकता सुध्दा वर्णनात्मक शब्दांसारखीच नैतिक शब्दांच्या अर्थाचा अनिवार्य भाग आहे. मानवासाठी एखाद्या नैतिक निर्णयाचा स्वीकार करण्याचा अर्थ अनिवार्यतः हा आहे की तो सारख्या परिस्थितीत त्या निर्णयाला स्वतः आपल्यावर किंवा अन्य सर्व व्यक्तींवर लागू करण्यासाठी तार्किकदृष्ट्या बांधिल आहे.

हेयरच्या अनुसार, नैतिक निर्णयात आदेश वा निर्देश अवश्य असतात, तरीसुध्दा नैतिक निर्णय सामान्य आदेशापेक्षा खूप व्यापक असतात. त्यांच्या अनुसार, नैतिक निर्णयांना फक्त आदेशात्मकच मानल्या जाऊ शकत नाही. कारण नैतिक निर्णयात निर्देश, मार्गदर्शन आणि आदेशाव्यतिरिक्त एक महत्वाचे तत्त्व सार्वत्रिकता असते ज्यामुळे सामान्य आदेश आणि नैतिक निर्णयात अंतर केल्या जाऊ शकते.

हेयरच्या अनुसार, नैतिक निर्णय निश्चितरीत्या सार्वत्रिक असतात. दुसऱ्या शब्दात, सारख्या परिस्थितीत नैतिक निर्णय सर्व व्यक्तींवर सारख्या प्रमाणात लागू होते. जर असे केल्या गेले नाही तर अर्थात एखादे कारण सांगून कधी स्वीकारल्या गेले

VOLUME - 7 | ISSUE - 7 | APRIL - 2018

किंवा कधी नाकारल्या गेले तर त्यात तार्किक विसंगती उत्पन्न होईल. याप्रकारे हेयर हे मानतात की, वस्तुस्थितीविष निर्णयांसारखेच नैतिक निर्णय सुध्दा निश्चितरीत्या सार्वत्रिक असतात. सार्वत्रिकतेच्या या तत्त्वामुळे नैतिक निर्णयात अंतर्भूत अस आदेश सामान्य आदेशांपासून भिन्न ठरतात. सामान्य आदेशात सार्वत्रिकतेचे तत्त्व नसते. सामान्य आदेशाच्या पालनात व्यक्त स्वातंत्र्य असते. म्हणजेच त्याने त्या सामान्य आदेशाचे पालन करावे किंवा करू नये हे तो स्वतः ठरवू शकतो. परंतु नैतिक नि (आदेश) यात ही स्वतंत्रता व्यक्तीला नसते. नैतिक निर्णयात एक प्रकारची बांधिलकी असते जी स्वतः नैतिक निर्णय देणारा अ दुसऱ्या सर्वच व्यक्तींना सारख्या परीस्थितीत स्वीकार करावी लागते. सार्वत्रिकतेच्या या तत्त्वाने हे सुध्दा स्पष्ट होते की, नैति निर्णयात व्यापकतेचे तत्त्व सुध्दा अंतर्भूत असते जे सामान्य आदेशात दिसत नाही. यावरून हे स्पष्ट होते की, नैतिक निर्णय सामान्य आदेश मानल्या जाऊ शकत नाही.

येथे हे उल्लेखनिय आहे की, सार्वत्रिकतेच्या नियमासंदर्भात हेयरच्या मतावर कांटच्या विचारांचा पर्याप्त प्रभाव पडले दिसतो. नैतिक निर्णय सार्वत्रिक असल्याकारणानेच आपण या निर्णयांसंबंधी बौध्दिक तर्क प्रस्तुत करू शकतो.

वरील विवेचनावरून नैतिक निर्णयाच्या सार्वत्रिकतेविषयी काही महत्त्वाची मुद्दे थोडक्यात पुढीलप्रमाणे :

1) नैतिक निर्णय आदेशात्मकते सोबतच अनिवार्यतः सार्वत्रिक सुध्दा असतात.

2) तार्किक दृष्टया अनिवार्यतः प्रतिबध्द करतो की त्याचा तो नैतिक निर्णय सारख्या परिस्थितीत सर्वच मनुष्यांवर सारख्या रूप लागू होतो ज्याचा तो स्वतः एक घटक आहे.

3) तो आपल्या नैतिक निर्णयांना सार्वत्रिक निर्णयाच्या रूपात स्वीकार करण्यात तार्किक दृष्टया प्रतिबध्द असतो.

4) आदेशवाद्यांच्या अनुसार सार्वत्रिकतेचे हे तत्त्व सर्वच नैतिक निर्णयात अनिवार्यतःविद्मान असते.

5) हेच तत्त्व या निर्णयांना वस्तुस्थितीविषयक निर्णयांसारखे वस्तुनिष्ठ बनविते आणि सोबतच यास भावनात्मक निर्णयांपासून वेग करते.

6) आदेशवादानुसार, सार्वत्रिकता आणि आदेशात्मकता ही दोन्ही तत्त्वे नैतिक निर्णयाची अनिवार्य वैशिष्टये ओहत ज्यांच्या अभाव आपण कोणत्याही निवेदनाला 'नैतिक निर्णय' ही संज्ञा देऊ शकत नाही.

7) नैतिक निर्णयाकरिता जे तर्क दिले जाते त्याचे सार्वत्रिकरण होणे अनिवार्य आहे.

8) नैतिक निर्णयाकरिता सार्वत्रिकतेबरोबरच वर्णनात्मक अर्थसुध्दा महत्वाचा आहे.

9) सार्वत्रिकते संदर्भात हेयर कांटच्या मताने प्रभावित होतो.

10) कांटच्या सार्वत्रिकतेचा नियम आणि हेयरचा सार्वत्रिकतेचा नियम यात काही भिन्नता आहे. हेयरचा सार्वत्रिकतेचा निय 'तार्किक नियम' होय तर कांटचा सार्वत्रिकतेचा नियम 'नैतिक नियम' आहे.

11) आपल्या सार्वत्रिकतेच्या नियमाद्वारे हेयर नैतिक नियम आणि आज्ञा किंवा सामान्य आदेशात फरक करतात.

12) सामान्य आदेश आणि नैतिक निर्णयात फरक असा की, सामान्य आदेश विश्वस्त रूपात एकाच व्यक्तीला नियोजीत करतो त नैतिक आदेश एकाच वेळी अनेकांना अनेक प्रकारच्या नैतिक कार्याकरिता नियोजीत करू शकतो.

13) सार्वत्रिकतेचा नियमच नैतिक निर्णयांना तर्कसंगत निर्णय बनविते.

थोडक्यात, हेयर ज्याला आदेशात्मक भाषा म्हणतो तीच त्याची नैतिक भाषा होय; ज्याला दोन अर्थ असतात, ज्या प्राथमिक अर्थ आदेशात्मक, मार्गदर्शक तसेच दुय्यम अर्थ वर्णनात्मक व त्यामुळेच नैतिक निर्णय सार्वत्रिक तसेच वस्तुनिष्ठ ठरता हेयर नीतिच्या भाषेला दोन प्रकारात विभागतात –एक म्हणजे, मूल्यात्मक नैतिक भाषा व दुसरी म्हणजे, मार्गदर्शनपर नैतिक भाष मूल्यात्मक भाषेच्या संदर्भात आपण 'क्ष चांगले आहे' या मूल्यनिवेदाचा विचार करतो तर मार्गदर्शनपर नैतिक भाषेच्या संदर्भात करावे/असावे' याचा विचार करतो. तसेच दोन्ही भाषा प्रकार परस्परांशी संबंधीत आहे व यातील संबंध म्हणजे मार्गदर्शनपर भाषे (आदेशात्मक भाषेचे) समर्थन करण्यासाठी मूल्यमापनपर भाषेचा आपण उपयोग करतो, हा होय. त्यांच्या मते 'क्ष चांगले आहे' या अर्थच आपण 'क्ष करावे/असावे', म्हणजे चांगले द्वारा आपण ती कृती करावी असा आदेशच त्याद्वारे देतो. हे हेयरचे मत आप मान्य करू. परंतु म्हणून यावरून दोन्ही एकच आहे असे म्हणता यावयाचे नाही. दोन्ही भाषा प्रकाराचे तर्कशास्त्र भिन्न आहे. नीतिच्य क्षेत्रात किंवा इतर कोणत्याही प्रसंगात 'क्ष करावे/असावे' या निवेदनाचे जे कार्य असते; तेच कार्य किंवा त्याचप्रकारचे कार्य चांगले आहे' या आकाराच्या मूल्यनिवेदनाद्वारे करण्यात येते असे हेयरचे मत आहे. म्हणजे, हेयरने या दोन्ही भाषा प्रकाराला एक मानले आहे.

हेयरच्या मतास स्वीकृत केले तर नैतिक निर्णय आणि आदेश यात कोणत्याही प्रकारचा भेद संभवणार नाही. परंतु ह वस्तुस्थिती नाही. म्हणजेच आपल्याला हेयरचे उपरोक्त मत मान्य नाही. आज्ञा आणि आदेशांचा वापर आपण सामान्यपणे कोणतीत कृती करण्याकरिता किंवा कृती करण्यापासून परावृत्त करण्याकरिता होतो. परंतु मूल्यनिवेदनांचा किंवा नैतिक निर्णयांचा वापर आप विविध प्रसंगी वेगवेगळया परिस्थितीमध्ये भिन्नभिन्न प्रकारच्या उद्दीष्टांच्या पुर्तीकरिता करण्यात येतो. खरे तर मूल्यनिवेदनाचे (नैतिक निर्णयाचे) कार्य ते मूल्यनिवेदन असल्यामुळे मूल्यांकन व्यक्त करण्याचेच असते. म्हणजेच, जी नैतिक भाषा असते त्याद्वारे आदेशात्म कार्य आणि मार्गदर्शनाचे कार्य न होता मूल्यांकनाचे कार्य किंवा मूल्यमापनाचे कार्य केल्या जाते. मूल्यांकन व्यक्त करणे आ मूल्यनिवेदनाचे स्तुती किंवा निंदा करण्याकरिता उच्चारण करणे या दोन्ही गोष्टी एक नव्हे. त्यात भेद आहे. नीतिच्या भाषेचे का मूल्यांकनाचे असल्याकारणाने मूल्यात्मक नैतिक भाषा तसेच मार्गदर्शनपर नैतिक भाषा हे दोन्ही प्रकार भिन्न असून संपूर्ण नीतिच भाषा आदेशपर असते असे म्हणता येत नाही.

हेयर नीतिच्या मूल्यात्मक आणि मार्गदर्शक भाषेत भेद करीत नसल्याने हे सार्वत्रिकतेचे तत्त्व तो दोन्ही भाषा प्रकाराल लावतो. म्हणजे मूल्यात्मक नैतिक भाषेप्रमाणेच मार्गदर्शनपर नैतिक भाषा (आदेशात्मक भाषा) ही दोन्ही, वर स्पष्ट केल्याप्रमाणे एक असल्यामुळे दोन्ही सारख्या रूपात सार्वत्रिक आहे.

परंतु आपण आत्ताच वर उल्लेखिल्या प्रमाणे या दोन्ही भाषा प्रकार —मूल्यात्मक भाषा आणि मार्गदर्शन पर भाशा— भिन्न-भिन्न असल्या कारणाने जे तत्व एकाचे असेल तेच दुसऱ्याचे असणार नाही आणि म्हणून जर सार्वत्रिकतेचे तत्त्व, जर हेयरच्या [illegible] सिध्दांताला मानले तर, ते तत्त्व केवळ अशाच नैतिक भाषा प्रकाराला लागू होईल जी आदेशपर असेल. मूल्यमापनपर नैतिक भाषेला हे तत्त्व लागू होऊ शकत नाही. म्हणजेच, आदेशपर नैतिक भाषा ही सार्वत्रिक असते तशी मूल्यात्मक नैतिक भाषा [illegible] नाही. त्यांचे कार्य भिन्न आहे. म्हणून या दोन्ही भाषेत भेद असल्याकारणाने मूल्यमापणपर निर्णय आदेशपर नसल्याने सार्वत्रिक [illegible] नाही.

थोडक्यात, आपण असे म्हणू शकतो की, वर हेयरने नीतिच्या भाषेचे जे दोन प्रकार —मूल्यात्मक नैतिक भाषा आणि मार्गदर्शनपर नैतिक भाषा— ज्याला त्यांनी एकच समजून ते निर्णय सार्वत्रिक असते असे जे म्हटले ते मान्य करता येत नाही. या [illegible] दोन्ही नीतिच्या भाषा — मूल्यात्मक नैतिक भाशा आणि मार्गदर्षनपर नैतिक भाशा— यात भेद आहे म्हणून जी भाषा मार्गदर्शनपर असते किंवा तीचे जे कार्य असते तसेच कार्य मूल्यात्मक नैतिक भाषेचे आहे असे आपण म्हणू शकत नाही.

नीतिच्या भाषेला जर सार्वत्रिकता असती तर या जगात दोन गोष्टी झाल्या नसत्या. त्यातील प्रथम गोष्ट अशी की, संपूर्ण [illegible] सर्व लोकांनी आणि समुदायाने/समाजाने सारखीच नीतितत्त्वे स्वीकारली असती. त्याचप्रमाणे दुसरी गोष्ट म्हणजे, नीतितत्त्वात [illegible] परिवर्तन घडून आले नसते. परंतु वास्तवता ही आहे की, सार्वत्रिकतेचे स्वरूप नीतिच्या भाषेच्या संदर्भात दिसून येत नाही. [illegible] वस्तुत चांगली असल्याचे म्हणतो, तीच वस्तू अनेकदा इतर व्यक्तींना तशी वाटत नाही.

दुसरी गोष्ट अशी की, सार्वत्रिकतेमुळे 'चांगले' सारख्या मूल्यपदांचा वर्णनात्मक अर्थ (जो चांगलेपणाच्या निकषांशी जुळलेला [illegible]) एकच राहिला असता. परंतु एकाच वर्गातील वस्तुंच्या संदर्भात व्यक्तीपरत्वे हा वर्णनात्मक अर्थ बदलणारा आहे, ही सत्य [illegible] आहे.

नीतिच्या भाषेच्या संदर्भात जो वर्णनात्मक अर्थ असतो तो, जसा प्राथमिक अर्थ, म्हणजे हेयरच्या मते, आदेशात्मक किंवा [illegible] किंवा मार्गदर्शक अर्थ असतो, तो जसा स्थिर, सर्वच नैतिक निर्णयात एकसारखा, सर्वांना लागू होणारा; तसे स्वरूप या [illegible] अर्थाचे असत नाही. वर्णनात्मक अर्थ हा व्यक्तीपरत्वे, समाजपरत्वे, वस्तुपरत्वे, परिस्थितीपरत्वे, काळापरत्वे, स्थळापरत्वे, [illegible] असतात. त्यात सतत बदल होत असतो. जसे, एक नीतिचा नियम म्हणून 'दारू पिणे वाईट आहे' हे घेतले तर जसे भारतात, [illegible] समाजात नीतिविरोधी आहे तसे काही आदीम जमातीत किंवा इतर देशांमध्ये हा नियम नीतिविरोधी ठरू शकत नाही. [illegible] तेथे 'दारू पिणे चांगले आहे' असेही समजले जाते. आपल्या देशात खूप गर्मी असल्याकारणाने 'दारू पिणे वाईट आहे' [illegible] यामुळे शरीर हानी होते. परंतु जेथे खूपच थंडी आहे जसे, रशिया, पूर्वी राष्ट्र तेथे दारू पिण्यामुळे शरीरात उब येते जी [illegible] किंवा थंडीपासून त्यांचा बचाव करते म्हणून तेथे 'दारू पिणे चांगले आहे' असे मानल्या जाते. प्राचीन काळी ज्या प्रथा [illegible] होत्या त्या तेव्हा त्या काळात समाज मान्य होत्या. परंतु काळ, परिस्थिती बदलली व आज त्याच प्रथा आपण समाजबाहय [illegible] कारण त्या समाजासाठी घातक होत्या (उदा. बालविवाह, सतीप्रथा इत्यादी). म्हणजेच, सामाजिक नियम समाजपरत्वे, [illegible] परिस्थितीपरत्वे बदलत असतात. त्यांच्यात सतत बदल घडत असतो. तसेच जर लग्नासाठी भारतिय समाजात [illegible] मुलाला चांगली सुंदर मुलगी निवडायची आहे व त्याच्या समोर जर दोन मुली ठेवल्या, एक भारतीय सुंदर मुलगी व दुसरी [illegible] काळी, कुरळे केसवाली तर साहजीकच तो भारतीय मुलीला पसंती दर्शवील. परंतु तेच आफ्रिकेमध्ये हीच परीस्थिती [illegible] तर तेथील मुलगा भारतीय सुंदर मुलीला नापसंत करून आफ्रिकेतील त्या दुसऱ्या काळया मुलीला पसंत करेल.

हेयरच्या मतास स्वीकृत केले तर नैतिक निर्णय आणि आदेश यात कोणत्याही प्रकारचा भेद संभवणार नाही. परंतु ही [illegible] नाही. आज्ञा आणि आदेशांचा वापर सामान्यपणे आपण एकाच उद्दिष्टपूर्तीकरिता करीत असतो, ते म्हणजे कोणत्यातरी [illegible] कोणतीतरी कृती करण्याकरिता किंवा कृती करण्यापासून परावृत्त करण्याकरिता आज्ञांचा उपयोग होतो. मात्र मूल्य [illegible] (नैतिक निर्णयांचा) वापर विविध प्रसंगी वेगवेगळया परिस्थितीमध्ये भिन्नभिन्न प्रकारच्या उद्दीष्टांच्या पुर्तीकरिता करण्यात [illegible] तर मूल्यनिवेदनाचे कार्य ते मूल्यनिवेदन असल्यामुळे मूल्यांकन व्यक्त करण्याचेच असते. मूल्यांकन व्यक्त करतांना स्तुती [illegible] निंदा व्यक्त होते. परंतु स्तुती किंवा निंदा करणे आणि मूल्यनिवेदनाचे उच्चारण करणे या दोन्ही गोष्टी एक नव्हे. त्यात भेद [illegible] नीतिच्या भाषेचे कार्य मूल्यांकनाचे असल्याकारणाने मूल्यात्मक नैतिक भाषा तसेच मार्गदर्शनपर नैतिक भाषा, हे दोन्ही [illegible] प्रकार असून संपूर्ण नीतिची भाषा ही आदेशपर भाषेचा प्रकार आहे असे म्हणता येत नाही.

या संदर्भात आपण काही गोष्टी विशेषत्वाने लक्षात घ्यायला पाहिजे. पहिली गोष्ट अशी की, नीतिच्या भाषेला सार्वत्रिकता [illegible] हेयर वर्णनात्मक अर्थावर भर देतात. वर्णनात्मक अर्थामुळे नैतिक निर्णयांना सार्वत्रिकता लाभते आणि या सार्वत्रिकतेमुळे [illegible] (हेयरच्या भाषेत) नैतिक निर्णय ठरते. तसेच दुसरी गोष्ट, मूल्यनिवेदन वस्तुनिष्ठ ठरतात. या संदर्भात असे म्हणता येते की, [illegible] मूल्यनिवेदनाची वस्तुनिष्ठता नाकारली. परंतु हेयर यांनी पुन्हा ती वस्तुनिष्ठता या निवेदनाच्या (नैतिक निर्णयांच्या) [illegible] वैशिष्टयावर आधारीत राहून मिळवून दिली. हेयर असे करताना वर्णनात्मक अर्थाला महत्व देत असल्याचे दिसून येते.

[illegible] सूचि :

[illegible] : पाश्चात्य नीतिदर्शन, भारतिय विद्या प्रकाषन, वाराणसी,2000,
[illegible] : अधिनीतिशास्त्रके मुलभूत सिद्धांत
[illegible] R.M. : Freedom & Reason,
[illegible] R.M. : Language of Morals